

בחו של מנהג במשנתו של מרן הב"י זיע"א

יש לברר, אכן בני ספרד והנגררים אחריהם, דקבלנו עלינו הוראות מרן השו"ע כנודע, כיצד יש לנהוג במקום שפשט המנהג דלא כהוראת השו"ע, האם כח קבלת הוראות מרן גדול מן המנהג, או שמא כח המנהג גדול, וכמאן עבדינן.

הנה על מנת לפשוט ספק זה, יש לנו להביט אל הנהגתו של מרן הב"י זיע"א עצמו, היכי עביד בכל מקום שראה המנהג רווח הפך כללי ההוראה המוסכמים אצלו, האם סבר לבטל המנהג מחמת כללי ההוראה, או דילמא העמיד המנהג על מקומו. ומינה נוכל להקיש לדידן, היכי עבדינן במקום שהמנהג נוגד לכלל קבלת הוראות מרן ז"ל.

פרק א'

כמה הקדמות מדברי הב"י דגדול כח המנהג

(א) דברי הב"י דגדול כח המנהג בין לאיסור ובין להיתר.

כתב מרן ז"ל בהקדמת הב"י וזה לשונו, ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם, כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר, ע"כ.

ולכאורה היה מקום לומר דרך במקום שהכריע להיתר הפך המנהג, הרי שאין להקל נגד המנהג, אבל אולי במקום שהכרעתו לאיסור, יש להניח המנהג ולהחמיר כפסק הב"י.

אבל הנה זה המעיין בב"י ליו"ד (ס"ו ל"ו), גבי ריאח שנימוק בשרה כמים עכורים, יראה לו בזה"ל, ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם ז"ל הסכימו לאסור להם שומעין, אם לא במקום שנהגו כדברי המתירין, ע"כ. הרי דהעמיד בפשיטות המנהג לקולא, אף דלא כהכרעתו ע"פ סברת הרי"ף והרמב"ם עמודי ההוראה.

ואולם איכא למידק ממה שכתב הב"י באו"ח (פ"ס של"ז) וזה לשונו, ולענין הלכה, כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף, הכי נקטינן, אלא אם כן הוא מקום שפשט המנהג להתיר, דכיון דמידי דרבנן הוא, ויש להם גדולים על מי שיסמוכו, אין מוחין בידם, עכ"ל.

ויש לתמוה, דדברי הב"י אלו האחרונים (בענין כיבוד קרקע), סותרים בגלוי לדבריו הראשונים (בענין ריאה שנימוקה), שכן בענין כיבוד הקרקע טעמא קאמר, דכיון דמידי דרבנן הוא אין מוחין ביד המקילין, וש"מ דמידי דאורייתא מוחין בידם. והלא ריאה שנימוקה הוא דינא דאורייתא, דלהרמב"ם והרי"ף טריפה גמורה ואסורה באכילה, והכי הלכתא לדבריו, ואעפ"כ הניח לנוהגין כמתירין. (גם ידועים דברי התוספות בכמה דוכתי, דבאיסור במידי דאכילה איכא גנאי טפי). ותו, דאפילו במידי דרבנן (כיבוד הקרקע), הא אפקיה בלישנא דאין מוחין בידם, ומשמע בדיעבד בעלמא, ואילו בריאה שנימוקה שהוא דינא דאורייתא, כתב בניתוחא אם לא במקום שנהגו כמתירין, ולא קאמר דאין מוחין בידם, ומשמע אפילו לכתחלה.

ואפשר ליישב, דדבריו בענין כיבוד הקרקע היו מכוונים כלפי מקום מסויים, שהיה ידוע לו כי מתחלה נהגו ג"כ איסור בזה, ורק עתה מחדש פשט אצליהם המנהג להקל, ועל כן אמר בלשון דיעבד, דאין למחות בידם, כיון שהוא מדרבנן ויש להם על מי לסמוך, משא"כ בדין דאורייתא שמראש נהגו בו איסור, ועכשיו הולך ומשתנה להיתר, יש למחות בידם שלא לעשות כן. אבל בריאה שנימוקה כמים, איירי במנהג שהיה ידוע מתחלה להקל, הרי שהמנהג כדקאי קאי ללא אומר ודברים. והכי משמע לישניה דהב"י, דבדין כיבוד הקרקע קאמר, אא"כ הוא מקום שפשט המנהג להתיר, ומשמע קצת דפשט עתה מחדש, משא"כ בריאה שנימוקה קאמר, אם לא במקום שנהגו כדברי המתירין, ומשמע שכך נהגו מקדמת דנא.

עכ"פ שמעינן דבמקום שישנו מנהג ידוע להיתר (דהיינו שעתה אין גם אחד שעושה שום מעשה בידיים להתיר את האסור), אפילו שהכרעת הרי"ף והרמב"ם (והב"י אליביהו) לאיסורא, ואפילו במידי דאורייתא, מ"מ המנהג להיתרא אינו זז ממקומו.

ומה שבהקדמת הב"י הזכיר רק דאין לשנות מן המנהג לאיסור וכנ"ל, אפשר לומר לפי שמנהג לאיסור אי אפשר לשנותו כלל, אבל מנהג להיתר פעמים שאפשר לשנותו, כל שנדבדב רוחם להחמיר על עצמם כדברי האוסרים, וכמו שכתב מרן גופיה בתשובת אבקת רוכל (ס"ו ר"ט), יעו"ש כל הענין. אבל מעיקר הדין אפילו מנהג להיתר על מקומו עומד, וכההיא דריאה שנימוקה וכנ"ל.

וכן מבואר עוד בב"י בהרבה מקומות דהמנהג עיקר בין לאיסור בין להיתר, כגון ביו"ד (ס"ו ל"ז) בזה"ל, ולענין הלכה נראה דיש לחוש לדברי ה"ג, שלא להכשיר כחוט השערה הפסק ביניהם, אם לא במקום שנהגו כדברי המכשירים בהפסק כל

שהוא, ע"כ. וכן בב"י לאו"ח (סי' רנ"ב) איתא בזה"ל, ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם ור"ת מתירים, ועוד דמילתא דרבנן הוא, הכי נקטינן, אלא שבמקום שנהגו איסור אין להתיר, ע"כ.

(ב) דברי הב"י בשם מהרי"ק, דבכל מקום שתמצא מנהג ויש ליישבו בכל ענין, פשוט שיש להלך אחריו. ובזה הוא מקיים מנהג ע"פ הצדוקים.

ודבר גדול השמיענו מרן ז"ל בתורת המנהגות, כפי שיראה הרואה. דעיין בב"י (י"ד סי' קצ"ד) דאיירי באיזה מנהג תמוה, אשר הרמב"ם כתב עליו שהוא טעות, ודרך מינות, ומן הצדוקים למדו דבר זה וכו'. והב"י גופיה הרחיב בביאור הדבר, היאך מנהג זה הוא היפך דברי חכמים. ותו מייתי לדברי מהרי"ק אשר כתב ג"כ לרחק המנהג, וכמו שהרחיקו הרמב"ם, דהגם דחומרא הוא, אתי לידי קולא, מאחר שהוא ממנהג הצדוקים. אלא מאחר והלועזים נוהגים כן ע"פ פסקני אחד הנקרא תניא, הרי שעל כיוצא בזה נאמר שמע בני וגו', ואל תטוש וגו', ואין למחות בידם, אשר כן נהגו מחמת חומרא וסייג, מאחר שיש להם על מה שיסמוכו, דהיינו אותו פוסק (תניא) שהלועזים רגילים לילך אחריו, ובכל מקום שתמצא מנהג ויש ליישבו בכל ענין, פשוט שיש להלך אחריו. ע"כ לשון מהרי"ק דמייתי לן הב"י. ואף הב"י גופיה הסכים בדבר ליישב כן מנהג הלועזים, שהיו נוהגים בכל ע"פ אותו פוסק, ורק בשאר מקומות שלא נהגו בשאר דברים ע"פ אותו פוסק, משמע ודאי דמודה מהרי"ק דמוציאין מלבן כדברי הרמב"ם, ע"ש. קתני מיהת דהנוהגים כותיה יחזיקו במנהגם, אפילו במנהג קשה כזה, שהוא מיסוד הצדוקים. (ומהאי טעמא הוצרך כאן הב"י להא דבכל דבריהם נוהגים ע"פ אותו פוסק, כיון שזהו מנהג שיסודו בטעות, היפך דברי חכמים, וממקור שאינו טהור. ואפילו הכי כיון שכל דבריהם נוהגים ע"פ אותו פוסק, ויש במנהג ההוא דרך חומרא וחסידות וכנ"ל, אזי אפילו בכהאי גונא גדול כח המנהג, ועל כיוצא בזה נאמר שמע בני וגו'. אבל בעלמא, כל שאינו ממנהג הצדוקים, דעת מרן הב"י שיש להלך אחר המנהג גם נגד כל כללי ההוראה, כפי שהובא לעיל, ועוד להלן בע"ה). ושמעין נמי (מלישניה דמהרי"ק) דזה כלל גדול בתורה, דכל מקום שתמצא מנהג ויש ליישבו בשום ענין, פשוט שיש להלך אחריו, וכחקוק עלי ספרו של הב"י לדורות.

(ג) דברי הב"י בשם הראשונים, דכל מנהג פשוט מעמידין אותו על חזקתו.

והילך דברי הב"י בחו"מ (סי' ק"ט) בשם הראשונים, וזה לשונו, כתב הרמב"ן בתשובה, שכל מנהג שהוא פשוט בעיר, מעמידין אותו בחזקתו, ותולין

שכן הסכימו עליו ראשונים שלהם כראוי, ולפיכך דנים בו, וכן כתוב בתשובות הר"ף, ע"כ.

וראה לס"ק מהרש"א אלפנדארי זיע"א בתשובה (ח"א י"ד סי' כ"ג), דיצא לידון בדבר הכהנים שנהגו להשתטח על קברי הצדיקים, אי שפיר עבדי או לא. ואחר שהאריך טובא, ושידד עמקים במקורי הדינים בש"ס ופוסקים, כתב, ובכן נראה שאין שום סמך למנהג שנהגו לפי מאי דכתיבנא וכו'. והנה בחפשו'ן יצאתי בספרי האחרונים, אולי יש מי שמלמד זכות על המנהג הזה וכו', (וע"ש שדחה כל נסיון ליישבו). האמנם נראה, דכיון דמנהג זה הוא מזמן קדמון מכמה דורות שנהגו כן, לכן מן הראוי לתור ולחפש כדי ללמד זכות ולמצוא סמך דלא עבדי איסורא וכו' (ומכאן ואילך נתאמץ בכ"ז לחתור וליישבו). ואחר שהאריך כתב, ומעתה כדאי הוא שלא למחות על המנהג, וכבר כתב הרמב"ן, והביא דבריו מרן ב"י בח"מ סי' ק"ט, שכל מנהג שהוא פשוט בעיר, תולין שכן הסכימו הראשונים ז"ל, עכ"ד, ע"ש. הרי שדברי הב"י אלו, שמשו לו כיתד תקועה ליישב כל מנהג, הגם שהיה קשה בעיניו מאד.

ד) דברי מרן הב"י עצמו לחכמי דורו כי אין דרכו לשנות המנהג.

וכבר העידו עמיתיו הגדולים של מרן הב"י ז"ל, דכן אמר להם איהו גופיה פה אל פה, דאין דרכו לשנות המנהגים.

ונקדים, מה שהביא הב"י (אה"ע סי' קכ"ו לסעיף ל"ז), דדעת הגהות מרדכי ומהרי"ק דלכתחלה יש לכתוב בגט תיבת בנפשי ביו"ד אחת, והעיד מהרי"ק דכן נוהגים מעשים שבכל יום. אבל דעת הכל בו והלכות הגט דמרדכי, לכתוב לכתחלה בנפשי ב' יודי"ן. וכתב הב"י בזה"ל, וכן פשט המנהג לכתבו ב' יודי"ן, כדכתוב בהלכות הגט דמרדכי ובכל בו, עכ"ל. ומינה נמי לשו"ע שם (סעיף ל"ז) בזה"ל, בנפשי נהגו לכתוב ב' יודי"ן, ע"כ.

אבל כבר העיר על כך עמיתו של מרן ז"ל, מהר"ם גאלאנטי ז"ל, בשו"ת שלו (סי' ו') בזה"ל, ואני הכותב מעיד אני בתורת עדות, כי בחייו של הרב מורנו זלה"ה (מרן הב"י, המעתיק), היינו כותבים ביו"ד אחת כל הסופרים, ואמרתיו לו, אדוני, הסופרים מעידים שכן כתבו מעולם, וכבוד תורתו כתב בספרו להפך, והוא בדפוס. ואמר, אם נהגו כן אין לשנות, נהריה נהריה ופשטיה. הנה שבחייו כל הסופרים זקני סופרי הדיינים היו עושים נגד הרב ז"ל, כיון שכך היה המנהג הקדמון, ולא

שינו, עכ"ל מהר"ם גאלאנטי. וכן הוא שנוי ומשולש בספרו שם בסי' י"ט, ובסי' ככ"ד, ע"ש.

ומעין זה העיד גם הר"ר יששכר בן סוסאן מערבי ז"ל, בספרו תיקון יששכר (דף ס"א ע"א), וזה לשונו, בשנה זו שנת השי"ט, התחיל החזן שלנו יצ"ו לסרב ביום השני של פורים להעלות בו ס"ת וכו', ואמרתי לו ממקומי בקיצור שאין בכך כלום, ויכולים אנו להעלות הס"ת כמנהגנו לקרות ולברך וכו', והעלו הס"ת כמנהג. ותלמיד אחד שהיה סבור ג"כ שלא להעלות ס"ת, הלך אח"כ וסיפר הדברים לפני גדול דורינו, ה"ה מהר"ר יוסף קארו נר"ו, ואמר לו יפה עשה וכו', אלא שקהלותינו הספרדים לא נהגו להעלות ס"ת, ואני כמו שמצאתי המנהגות מזמן רב נוהגים הנחתי אותם כמנהגם, עכ"ל.

ורק נחתום כאן בהערה אחת, דממעשה דמהר"ם גאלאנטי הנ"ל שמעין, דאפילו בדברים שמרן ז"ל כתב בתורת עדות דכן המנהג, אינו בהכרח דכך הוה, וכמעשה דמהר"ם גאלאנטי הנזכר, שהעמידו למרן ז"ל על האמת בענין מנהג מקומם, ומרן הודה לדבריו. וק"ו בסתם הלכות פסוקות בשו"ע, דאין מזה הכרח דכך היה המנהג פשוט בזמן מרן ז"ל.

וכבר הביא הרב חיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' ל"ה אות ב') דברי מהר"ם גאלאנטי הנ"ל, וכתב על כך, דיתכן שלרוב קדושתו וטרדת לימודו (של מרן ז"ל, המעתיק), לא דקדק, וסבר שהמנהג כך ואינו כן. ועוד הביא שם שתי דוגמאות אחרות כיוצא בזה, וכתב על כך דאפשר ומרן אגב דטריד בגירסיה ומשפטיו עם ישראל, לא שת לבו בעת ההיא, ע"ש.

ואני הקטן אמתיק קצת הדברים, דאין הכונה דמרן הב"י ז"ל שגה לגמרי מן הקצה אל הקצה, וכגון ההיא דתיבת בנפשיכי דגט, דהמנהג הפשוט בכל המקומות היה לכתוב בנפשכי ביו"ד אחת, ומרן אגב גירסיה לא דקדק, והעיד ללא אמת הפך המציאות ממש, כי נוהגים לכתוב בנפשיכי בב' יודי"ן. זה אינו, אלא האמת היא דדא ודא הוה, כי היו מקומות שנהגו כך והיו שנהגו כך, וכמו שהעיד מהר"ם גאלאנטי עצמו במקום אחר (סי' י"ט), על קהלות שנהגו בזמנם לכתוב בנפשיכי בב' יודי"ן. ומרן ז"ל הלא סבב הרבה מדינות קודם שנשתקע בעירו צפת, ספרד, פורטוגל, בולגריה, תוגרמה, מצרים וא"י, ופגש קהילות רבות מספרדים ומוסטרעבים די בכל אתר ואתר, ועל כן מסתמא באמת ראה בכמה מקומות דנהגו לכתוב בנפשיכי בב' יודי"ן, וכך נקבע בזכרוננו ז"ל, וע"פ זה כתב מה שכתב

בספריו. אך אגב לימודו לא דק במקומו המאוחר (עיה"ק צפת), דהמנהג פשוט לכתוב בנפשכי ביו"ד אחת. וכן ע"ז הדרך בשאר ענינים.

כללים של דברים, בכל נידון שיש בו כמה צדדים, וכמה דעות בראשונים, הרי דמסתמא איכא למימר דמקומות מקומות איכא, שכן תלמידי תלמידיו של בעל הסברה האחת, נהגו במקומות מושבותיהם כדעתו, ואילו תלמידי תלמידיו של בעל הסברה האחרת נהגו במקומם כדעתו, ומהם נפצה כל הארץ. (והיינו טעמא לחילופי מנהגים המשתנים במשך הדורות, כיון דביסודם של דברים על דרך כלל יש מקום לכל המנהגים, ויש ומנהג אחד גובר על חברו, ומתפשט והולך, מחמת שינוי העיתים וחילוף הזמנים והמקומות, וכל כיו"ב. כ"ש כשיש בו טעם לשבח, מחמת חומרא, או להנצל מאיזה חשש וכד').

פרק ב'

הב"י פוסק כמנהג נגד שלשת עמודי הוראה

א) הב"י פוסק כמנהג נגד כל שלשת עמודי הוראה, גם בדבר שיש בו איסור לדעתם.

יעויין בטור וב"י הלכות סוכה (סי' תרל"ט), דדעת התוס' והרי"ף והרמב"ם והרא"ש, דמברכין לישב בסוכה בכל פעם ופעם שנכנס בה לאכול לשתות ולישון, אפילו עשרים פעם ביום, מברך על כל אחת ואחת, מידי דהוה אתפילין שמברך עליהן כל זמן שמניחן. ואמנם דעת יחיד דרבינו תם, כיון שעיקר קביעות האדם בסוכה היא האכילה, מברך על האכילה ופוטר את שאר הדברים. וכתב על כך הב"י כלשון הזה, וכתב המרדכי דכן עמא דבר (כר"ת), וגם הרב המגיד כתב שכן נהגו העולם, שאין מברכין אלא על הסעודה כדעת רבינו תם, וכן פשט המנהג, עכ"ל הב"י. וכן פסק בשו"ע כדברים האלה לאמר, נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה, ע"כ. וכאמור זהו דלא כשלשת עמודי הוראה, אלמא המנהג עיקר.

וראה, דלשיטת התוס' והרי"ף והרמב"ם והרא"ש, הרי נכשל בכל עת באיסור קיום מצות סוכה ללא ברכה, ודין ברכת המצות חיוב גמור הוא מדרבנן. הן אמת דהברכות אינן מעכבות, אבל חיובא לברוכי מיהא איכא. ואעפ"כ פסק מרן כמנהג העולם, דאין מברכין אלא בשעת אכילה דוקא, ולא שת לבו להפסד הברכה אליבא דעמודי ההוראה (ונימוק דסב"ל לא עלה על דל שפתיו).

(ב) השו"ע פוסק כמנהג שאין לו שום שורש ועיקר בראשונים כלל, ודלא כפסק הרי"ף והרמב"ם והרא"ש.

ועיין עוד בטור או"ח (סי' תקצ"ב), בענין תקיעות דמוסף בר"ה, דבחזרת שליח ציבור תוקעין למלכויות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, ושכן עיקר, ע"כ. וכתב בב"י שם בזה"ל, כן כתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, וכתבו שכך המנהג בכל העולם, ע"כ. ועוד מייתי דכן דעת הר"ן (ושכן יוצא לפי רב האי גאון), והמרדכי, וראבי"ה בשם ריב"א, ע"כ. ודעת יחיד דהערוך, לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכויות זכרונות ושופרות, ודעת יחיד דר"ת לתקוע תשר"ת בכל אחד מהסדרים הנ"ל, ע"ש.

והנה בשו"ע שם דבר חדש שלא נשמע מעולם, ולפניו לא היה כמוהו, וזה לשונו, מחזיר ש"ץ התפלה, ותוקעין על סדר הברכות, למלכויות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, ועכשיו נוהגים לתקוע למלכויות תשר"ת ג"פ, ולזכרונות תש"ת ג"פ, ולשופרות תר"ת ג"פ, עכ"ל השו"ע. וכתב על כך בספר שולחן גבוה (סק"ג) בזה"ל, דברי עצמו הם, ולא כתב בזה בב"י כלום, ע"כ. והרב מאמ"ר כתב, לא הוזכר מנהג זה בב"י, אולי ראה מרן ז"ל זה המנהג שנתפשט אחר שחיבר ספרו הארוך, ע"כ.

ואיכא לאתמוהי טובא, דהנה זה בתחלה סתם להלכה פסוקה, דתוקעין למלכויות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, כדעת רובא דרובא דרבוותא אשר הובאו ביה יוסף, ומתוכם כעין החשמל שלשת עמודי ההוראה, הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שכתבו שכך מנהג כל העולם. אח"כ ללא אומר ודברים סיים ואמר, דעכשיו נוהגים לתקוע למלכויות תשר"ת ג"פ, ולזכרונות תש"ת ג"פ, ולשופרות תר"ת ג"פ, דבר שאין לו שום מקור בדברי הראשונים שבטוב"י כלל, והוא נגד רוב הראשונים ושלשת עמודי הוראה והמנהג הקדום. (גם לא הבנתי מה תועלת במנהג זה, ולא מתיישב על ידו שום דבר מכל מה שדנו הראשונים, כיעויין בטוב"י שם. ושוב ראיתי בכה"ח כאן [אות ה'] בשם השל"ה בזה"ל, ומש"כ בשו"ע ועכשיו נוהגין וכו', אין טעם וריח למנהג הזה, כי בזה לא סרו כל הספיקות, ע"כ). אם לא שמכאן נבין ונדע מה רב כחו של מנהג לדעת מרן הב"י ז"ל, אבוהון דכולהו מורייני.

(ג) השו"ע פוסק כמנהג העולם לדיתר בפסק איסור תורה, נגד רוב הראשונים והרמב"ם והרא"ש.

וגדולה מזאת, עיין ב"י יו"ד (סי' פ"ג קרוב לסופו), מה שעמד למנין במחלוקת

הראשונים לענין ביצי דגים, אם מותרין ללא שום חשש, די"ל ודאי מדג טהור באו, כי דג טמא משריץ ואינו מטיל ביצים, או דילמא אין חילוק בין דג טהור לדג טמא, וכולם מטילים ביצים, ועל כן צריכים בדיקה וסימני כשרות לדעת אם מדג טהור או טמא באו. והנה, בסברא הראשונה להיתרא, עומדים הרשב"א והרי"ף בלבד. ואילו בסברא השנית לאיסורא, עומדים, הטור, והר"ן, והרב המגיד, ורבינו ירוחם, והרא"ש, והרמב"ם. מה גם שבכל משך דברי הבי"ש, הוא הולך ומצדיק דעת האוסרים, שכיון שאין ראייה מוכרחת לזה, לא היה לו לרשב"א לפסוק להקל בשל תורה, לך נא ראה שמה. אעפ"כ סיים ואמר הבי"ש בזה"ל, ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם, אפילו מן הגוי, ובלבד שיהיו אדומים, אבל השחורים אין אוכלים אותם כלל. ונראה לומר שהקדמונים חקרו בדבר ומצאו וכו', ואין הספק אלא בשחורים דאיכא מיניהו טמא, אבל האדומים נתברר להם שאינו נמצא בשום מין טמא. וכדי להסתלק מן הספק, חזרו ואסרו כל מין שחורים, והתירו כל מין אדומים בכל ענין, אפילו מיד גוי, ובלי שום בדיקה, מאחר שאינו נמצא בטמא כלל, עכ"ל.

וראה גם בשו"ע שם, דתחלה הקדים וכתב סימני ביצי הדגים הטהורים והטמאים, ע"פ הרמב"ם ושאר ראשונים, ומ"מ סיים בזה"ל, ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם, בין שלימים בין נמוחים, ואפילו מן הא"י, ובלבד שיהיו אדומים, אבל השחורים אין אוכלים אותם כלל, עכ"ל.

הא קמן בדבר שבעיקרו הוא מסכים והולך ככל דברי האוסרים, והם המרובים, ובתוכם הרמב"ם והרא"ש, אעפ"כ חזר ואמר, דמ"מ עתה פשט המנהג להתיר ביצים אדומים בכל ענין, ורק מן השחורים נמנעים. ומאחר שכן פשט המנהג, הוכרח להמציא דבר חדש, דנראה לומר שהקדמונים חקרו בדבר, ונתברר להם כי האדומים אינם נמצאים בשום מין טמא. ומי ראה ומי שמע כזאת בכל דברי הראשונים שזכר בעצמו, שסתמו ולא חילקו בזה כלל, רק המתירים התירו בכל ענין, והאוסרים אסרו בכל ענין, ובודאי לא שמיע להו ולא סבירא להו כן. רק מאחר שכן פשט המנהג, הוכרח לחתור וליישבו ע"פ אומדנא והמצאה חדשה, דמסתמא הקדמונים חקרו ומצאו כן. וזהו ממש כעין דבריו הנ"ל בחו"מ בשם הרמב"ן (הובא לעיל פרק א' אות ג'), שכל מנהג שהוא פשוט בעיר, מעמידין אותו בחזקתו, ותולין שכן הסכימו עליו ראשונים שלהם כראוי. והכא נמי לא שנוא, דתולין שכן חקרו ומצאו הראשונים להחילוק הנזכר, דבר שאין לו שמץ רמז בראשונים, ורובם ככולם אסרוהו מכל וכל. ומזה תדע ותבין כחו של מנהג, ואף להקל בשל תורה, ועוד במידי דאכילה דאיכא גנאי טפי.

(ד) הב"י נוקט כמנהג העולם לאיסורא כדעת הרא"ם והגה"מ והמרדכי (כולם מרבני אשכנז זיע"א), במידי דרבנן בעלמא, הפך דעת רוב הראשונים וביניהם הרמב"ם והרשב"א והרא"ש (גדולי פוסקי ספרד זיע"א).

והנה, לענין שתיה משירי כוס אשתו נדה, איתא בטור וב"י (יו"ד סי' קצ"ה) דרוב גדולי הראשונים מתירין לגמרי, הרמב"ם, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הסמ"ג, ספר התרומה, והראב"ה בשם רבותיו, ואף הסמ"ק והטור מתירין לכתחלה מעיקר הדין. ורק הגהות מיימוניות בשם רא"ם כתבו לאסור מן הדין, וכ"כ המרדכי. וסיים הב"י בזה"ל, וכן נוהגים העולם, שלא לשתות משירי הכוס ששתתה הנדה, ואנחנו נוהגים עוד להדיח הכוס בין שתיה דידה לשתיה ידיה, ומנהג כשר הוא, עכ"ל. ובשו"ע שם פסק להלכה בזה"ל, לא ישתה משירי כוס ששתתה היא, ע"כ. להודיעך כוחו של מנהג לדעת רבינו הב"י, דיצא לאסור איסור ע"פ מנהג העולם שהוא נגד דעת רובא דרבנותא, ומתוכם הרמב"ם והרא"ש, ועוד במידי דרבנן. ובב"י אף הוסיף למנהגם הפרטי, להדיח הכוס וכו', ונתן עליו הנפק דמנהג כשר הוא, הגם שלא נמצא לו יסוד ושורש בראשונים. ואמנם בשו"ע לא קבעו הלכה לדורות, לפי שהיה מנהג פרטי, אך מנהג העולם (שלא לשתות משירי כוס אשתו נדה), הפך לדין, ונפסק בשו"ע, כדבר האמור.

(ה) הב"י פוסק מכח המנהג כדעת המועטים, הפך סברת רוב הגאונים והראשונים (ובהם הרי"ף והרמב"ם), הגם שלדעתם פוגע באיסור נהנה מהעוה"ז בלא ברכה.

ועיין עוד בטור או"ח (סי' תע"ד), דדעת רוב הראשונים, ושני עמודי הוראה עמהם, הרי"ף, והרמב"ם, ורב נטרונאי, ורב עמרם, וראב"ה, ורב שרירא, ורב האי, דצריך לברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס מארבע כוסות בליל הסדר. וכתב על כך הטור, דלא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל, אלא א"צ לברך אלא על כוס ראשון ושלישי, וכ"כ רב כהן צדק, עכ"ד. וכתב הב"י שם, וכן נהגו שלא לברך בפה"ג אלא על כוס של קידוש, וכוס של ברהמ"ז, ע"כ. ובסוף הסימן חזר וכתב, דכ"כ הרא"ש בתשובה, והוסיף (הרא"ש), שכן מצא כתוב בשם ה"ר יונה, ושכן ראוי לעשות, דהמעט בברכות לא הפסיד, דברכות אינן מעכבות, אבל המרבה מפסיד דהוי ברכה לבטלה, עכ"ל הרא"ש. וסיים הב"י, דכ"כ הרשב"א בתשובה, וכך פשט המנהג, עכ"ד. וכך הוא בפסק השו"ע שם, וכמנהגנו הידוע. אלמא דגדול כח המנהג אף יותר מכללי ההוראה, דבעלמא הלכתא כשנים מתוך שלשת עמודי

הוראה כידוע, וכ"ש כשהיא סברת רוב הראשונים והגאונים, אבל היכא שנהגו כדעת המועטין, ואף נגד הרי"ף והרמב"ם, המנהג עיקר.

והאף אמנם דהוסיף בזה לדברי הרא"ש, דהממעט בברכות לא הפסיד וכו', מ"מ נראה דהעיקר הוא משום שכן פשט המנהג, וכפי שחזר וכתב פעמיים, ובעיקר בתחלת הסימן, שלא הוסיף דבר מלבד שכן המנהג, וסברת הרא"ש הנזכרת תהא לתוספת טעם לשבח על המנהג.

גם ראה, הגם דהממעט בברכות לא הפסיד, דברכות אינן מעכבות, מ"מ בנ"ד איכא נמי חומרא לאידך גיסא, דפוגע באיסור נהנה מן העוה"ז בלא ברכה, לדעת המחייבים לברך בפה"ג על כל כוס וכוס. מ"מ מאחר וכבר פשט המנהג שלא לברך, ככתוב בדברי קדשו של הב"י, הכי נקטינן, וההיא סברא דברכות אינן מעכבות, תהיה מן הסתם לתוספת טעם על המנהג כאשר אמרנו.

וכה מצאתי להרב מאמ"ר ז"ל כאן (ריש תע"ד) בזה"ל, אין מברכין בפה"ג כי אם וכו', כן הוא דעת הרא"ש ושאר פוסקים, וכתב מרן ז"ל שפשט המנהג בדבריו, ולכן פסק כן בשו"ע בסתם, אע"פ שלדעת רבים וגדולים אינו כן, והרי"ף והרמב"ם ז"ל מכללם, עכ"ל. הרי שייחס זה למנהג, לא זולת.

גם המעיין עוד בב"י סי' קע"ח (לס"ו), ימצא שחזר והזכיר ענין זה בהקשר אחר, דלפי דעת הרי"ף הנ"ל דמברך על כל הד' כוסות, תפלה בתוך הסעודה הוי הפסק, וחייב לחזור ולברך, (דומיא דהגדה והלל הוי הפסק, דמשום הכי מברך על כל כוס וכוס). וסיים הב"י, מ"מ כיון דלא נהוג עלמא בההיא כהרי"ף, שהרי אין אנו מברכין בפה"ג על כוס ההגדה, ממילא דבמתפלל בתוך סעודתו לא נקטינן כותיה, אלא כדברי הרא"ש ז"ל, עכ"ל. הרי דשוב חזר ותלה זה בהא דלא נהוג עלמא כהרי"ף.

ודע עוד, דבההיא שעתא בה הייתי עסוק בסוגיא זו בבי מדרשא, אגב רהטאי חישבתי ומצאתי כי בשיטת הרי"ף והרמב"ם הלזו וסיעתם, עומדים רובא דרובא מרבוותא קמאי, כפי שאפרט כאן. ראשונה, בדרכי משה שם הוסיף דכן דעת המרדכי. וראה גם בטור סי' תע"ג (לס"ג), דכן דעת ה"ר מאיר מרוטנבורג, ע"ש. ועיין גם למהר"ח או"ז (ס' ר"ג) מה שכתב בשם רבינו מאיר זצוק"ל (הוא מהר"ם מרוטנבורג רבו כידוע), ומדבריו משמע לקיים שיטה זו, ושכן נהג רבינו שמשון. וכמו כן נודע מה שכתבו לקיים דברי הרי"ף ברוב עז, הר"ן בפסחים (כ"ד ע"א בדפיו), והרמב"ן במלחמת ה' שם, וכתב שכן קבע גם רב יצחק בן גיאת. וכן ידועים בזה

דברי התוס' בפסחים (ק"ג ע"ב ד"ה רב אשי), וכ"כ בתוס' רבינו פרץ שם. וכן מתבאר מדברי רשב"ם (קט"ז ע"ב מתני' ד"ה כן יגיענו). וכן מצאתי בחידושי רבינו דוד (ק"ט ע"ב), ובמהר"ם חלאווה (ק"ט ע"ב), וברכינו מנוח (חמץ ומצה פ"ז ה"י), וביבין שמועה לרשב"ץ (מאמר חמץ דף ל"ו סוף טור ב', ודף ל"ז ע"א), ובפסקי הרי"ד לפסחים (ק"ט ע"ב), ובארחות חיים (ליל הפסח ס"ז), ובספר האורה לרש"י (סי' פ"ח), ובמחזור ויטרי (עמ' 276 277), וברוקח (הל' פסח עמ' קנ"ג וקנ"ה), ובתמים דעים לראב"ד (סי' ל"א), ובשבולי הלקט (סי' רי"ח דף ק"א ע"א), ובמנהגי מהרי"ל (סדר הגדה אות כ"ח), ובאבודרהם (סדר הגדה), ובכל בו (פסח י"א ע"ד), ובמנהיג (סדר לילות פסח), ובהשלמה (מסכת פסחים בסוגיא דף ק"ה). וכן עולה מדברי המאירי (ק"ט ע"ב). ובשילטי הגבורים (כ"ד ע"א) הוסיף, דכן נראה דעת הסמ"ג, ושכן דעת ריא"ז, ושכן ביאר ר"י בפסקיו משם הגאונים, ע"ש. וכן נהג הרב תרומת הדשן, וכמו שכתב תלמידו הרב לקט יושר (עמ' 91), ע"ש. וכן דעת ה"ר יום טוב, המובא בתוס' דפסחים דף ק"ח ע"א (ד"ה ועקרו רגליהם), כיעויין בחידושי הרש"ש על תוס' (דף ק"ו ע"ב ד"ה רב אשי), ובב"י סי' קע"ח (ד"ה כתב ה"ר יום טוב). וכן דעת רבינו שמואל מפלייש (חד מקמאי, זכרוהו התה"ד [סי' קל"ח], ומהר"ח או"ז [סי' קצ"ט], ועוד רבים, ואף התוס' בעבודה זרה [ע"ד ע"ב ד"ה דרש] נתכוונו אליו, עיין מהדורת עז והדר) בפירושו לפיוט אלקי הרוחות (נדרס בספר אור זרוע סוף הלכות פסחים), עיין לו שם (דף ס') לפי סדר הכוסות. וראה גם מה שהעיד כן על ריצב"א, שבתחלה לא היה מברך על כוס שני, ובסוף ימיו חזר בו וכו'.

כ"ל אלו חברו לסברת הרי"ף והרמב"ם ודעימם, כי יש לברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס.

ולאידך גיסא, החברים אשר מצאתי לשיטת הרא"ש והרשב"א ודעימם, הרי הם, בעל המאור בפסחים (כ"ד ע"א), וכתב שכן דעת מר רב יוסף בן רב מארי גאון. וכן מצאתי להריטב"א (סדר הלכות הגש"פ), ולבעל העיטור (מצה ומרור דף קל"ג ע"ב). וברבינו ירוחם (ח"א נתיב ה' חלק ד' דף מ"ג ע"ב) כתב כן בשם בעלי התוס' (ערש"ש וב"י הנ"ל), ונראה שכן דעת רבינו ירוחם עצמו (מדהביא דעה זו באחרונה). וכ"כ הרב המגיד (חמץ ומצה פ"ח ה"ה) בשם הרא"ה, עד כאן. הרי לך מועטים לצד מרובים הרבה יותר מכפלים לתושיה. ואעפ"כ לית מאן דחש לה, ומנהגנו על מקומו עומד. גם רבינו הב"י לא נזקק לכל זה כדרכו בכל דוכתא, לקבץ דעות החונים אלו מול אלו, רק בדברים קצרים פטר עצמו דכן נמי דעת רבינו יונה והרשב"א, והמיקל בברכות לא הפסיד, והעיקר שכך פשט המנהג, וכפי שחזר והודיע שתי פעמים, הגם שהוא מיוסד ע"פ מועטין נגד רוב מנין ורוב בנין מהפוסקים ועמודי הוראה. (רוב מנין כפשוטו, רוב בנין הרי"ף והרמב"ם, כיעויין ב"י או"ח ריש סי' רנ"ט).

(ו) הב"י פוסק כמנהג הפך דברי הרי"ף והרמב"ם.

ובדומה לזה, עיין בב"י סי' תע"ג (לס"ד) על דברי הטור שם, דמביאין לפני עושה הסדר קערה שבה שלש מצות, כתב הב"י בזה"ל, בסוף סי' תע"ה כתב (הטור) שזהו לדעת התוס' והרא"ש, אבל הרי"ף סובר דסגי בשתים, וכן דעת הרמב"ם, והעולם נוהגים כדעת התוס' והרא"ש, עכ"ל. וכ"כ בסתם בשו"ע שם, מביאין לפני בעה"ב קערה שיש בה שלש מצות וכו', ע"כ. ועיין בבאור הגר"א שם, דדעת הרבה גאונים וראשונים כהרי"ף והרמב"ם, וכן משמע לישנא דמתניתין וגמרא, וכן עיקר. עיין מה שהכריח בזה. אבל רבינו הב"י לא נזקק לכל זה, לא בדרך מו"מ או יישוב וכד', רק סגי ליה במה שנהגו, ועפ"ז לפסק הלכה בשו"ע, ותו לא מדי.

(ז) עוד פסק דהב"י כמנהג דלא כהרי"ף והרמב"ם.

וכן מצינו בדין מי פירות המעורבים עם מים, דמבואר בב"י (ס"ו תס"ב), דדעת הרי"ף שעיסה הנלווה בהם אינה ממחרת להחמיץ, ויכול לשמרה מחימוץ כמו שאר עיסה, ומותר ללוש בה מצה עשירה בפסח כיעו"ש. וכתב עלה הב"י בזה"ל, ודעת הרמב"ם בפרק ה' כדעת הרי"ף, ולא נהגו כן, ע"כ. ורצונו לומר דלא נהגו היתר במי פירות המעורבים עם מים, אלא כדעת הרא"ש, דבכה"ג ממחרת להחמיץ ואסור ללוש בה עיסה, כיעויין כל זה שם. וכן חזר וכתב הב"י קרוב לסוף הסימן שם בזה"ל, ולענין הלכה, המנהג הפשוט הוא ללוש במי פירות בלא תערובת מים כלל, ואין חוששין בהן לחימוץ וכו', ע"כ. והיינו דלא כהרי"ף והרמב"ם דשרו בתערובת מים. וכן הוא פשוט בפסק השו"ע שם (ס"ב) בזה"ל, מי פירות עם מים ממחרת להחמיץ יותר משאר עיסה, הלכך אין ללוש בהם וכו', ע"כ.

פרק ג'

ראיות נוספות בדעת מרן ז"ל דגדול כח המנהג

(א) הגם שפסק מרן הלכה לפי דעתו, לא נמנע מלהודיע המנהג.

ועוד אוסיף להביא ראיה גדולה מדין ברכת לישב בסוכה, מה דעת מרן בענין כח המנהג. דעיין בב"י או"ח (סי' תרמ"ג), דהעיד כי מנהג העולם לברך לישב בסוכה בין ברכת המוציא לטעימה. ומתחלה צידד דיש הפסק בדבר, ושוב חזר וכתב ליישב המנהג, דצריך לומר דכיון דברכת סוכה משום אכילה אתיא, מצרכי

אכילה חשיבא, ולא הויה הפסק, דומיא דטול ברוך, או גביל לתורי, דלא הוי הפסק. אלא שסיים, דהאמנא לעיקר הדין נראים בעיניו דברי מהר"ם מרוטנבורג, דיש לברך ברכת הסוכה קודם ברכת המוציא, מטעם שיש לסמוך הברכה לשיבה כמה דאפשר (דנתיא נכנס לישב בה מברך, ומשמע דעיקר הברכה על הישיבה), ואפילו אם כבר ישב קודם לאכילה זמן מרובה, מברך קודם ברכת המוציא, דלא מפלגינן במקום הברכה בין היכא שכבר ישב, להיכא שישב עכשיו, עכ"ד הב"י. הרי שהכריע לדינא שהעיקר דלא כמנהג העולם.

והנה בפסק השו"ע שם (ס"ג) כתב מרן בזה"ל, בשאר ימים (דליכא קידוש, המעתיק), מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא, ונוהגים לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא קודם שיטעום, עכ"ל. והוא פלאי, דאחר שהעלה לדינא מה שהעלה, וכתבו כאן לפסק הלכה, מה איכפת לנו מהמנהג כאשר אינו עולה כדין, ואין מקום לזכרו כלל. אם לא שרצונו לומר, דהגם שמעיקר הדין יש לברך על הסוכה קודם ברכת המוציא, מ"מ הפתח פתוח לפני כל יודעי דת ודין, להמשיך ולהחזיק במנהגם הראשון, לברך אחר ברכת המוציא, אם חפצים בכך, כי כן כח המנהג לענין דינא, דאל"ה לא היה זוכרו מכל וכל. כללו של דבר, הרי הוא כאומר, דעביד כך עביד, ודעביד כך עביד, אלא שלכתחלה ראוי יותר לברך קודם ברכת המוציא. (ובכח"ג אין זה עקירת מנהג, ולית לן בה, וכפי שנזכור להלן בסמוך).

ב) גם במקום שראוי להעדיף דרך חומרא מנהג אחר טוב יותר, מ"מ עדיין מנהג ראשון במקומו עומד, ויש להודיע ההלכות הקשורות בו, בשביל המחזיקים במנהג הראשון.

עיין בטוב"י או"ח (סי' רס"ט), דנוהגין לקדש בביה"כ אחר ערבית של שבת, ונתעצם הטור לבטל המנהג, דלא נתקן אלא לאפוקי אורחים האוכלים ושותים בביה"כ, והשתא ליכא אורחים דאכלי התם. וכתב הב"י דכן דעת רבינו ירוחם והרא"ש והתוס', וכולהו סבירא להו דהוי ברכה לבטלה, ואילו דעת רבינו יונה והר"ן והרשב"א לקיים המנהג. וסיים הב"י בזה"ל, ובארץ ישראל נהגו שלא לקדש בבית הכנסת, והוא הנכון, ע"כ.

אעפ"כ חזר והעלה על שולחנו הטהור לפסק הלכה בזה"ל, ונוהגין לקדש בביה"כ וכו', ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים וכו', ועכשיו אע"ג דלא אכלי אורחים בבי כנישתא, לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בביה"כ. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בביה"כ, וכן מנהג א"י, עכ"ל. הרי

דהגם דהטוב בעניו שלא לקדש שם, עם כל זאת לא נמנע מלכתוב דנוהגין כן, ומוכח דהוא מקויים בעיניו, מאחר דכן המנהג, וכמו שכתב בעצמו לקיימו, דעכשיו אע"ג דלא אכלי וכו', וזהו טעם המקומות שנהגו וכו'. ומה שסיים ואמר דיותר טוב להנהיג וכו', דרך עצה טובה קאמר, וכמו שהלשון מלמד על עצמו, והמצוי בספרי הפוסקים מכיר דבכה"ג ליכא חששא של ביטול מנהג, כל היכא דאנו מסכימים דהמנהג הראשון מקויים ועומד כעיקר הדין, ואך דרך עצה טובה בלשון רכה טוב יותר להנהיג באופן אחר, וזכר לדבר מה שכתב מרן הב"י ז"ל בתשובת אבקת רוכל (ס"ס ר"ט), ע"ש בהרחבה כל הענין. וכן הוא בנ"ד. נהי דהמג"א כאן כתב על דברי השו"ע אלו, דאין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו, ע"כ. זהו משום דסבירא ליה דאין לשנות המנהג מכל וכל, אפילו לא באופן קלויש כזה, דרך עצה טובה בעלמא. אבל השו"ע ס"ל דיותר טוב להנהיג שלא לקדש בביה"כ, מיהו המקדשים שם בודאי יש להם משען איתן לסמוך עליו, הלא הוא מנהג דנא.

תדע עוד, ממה שענינו רואות למרן בדוכתי אחריתי, דחזר וכתב בשתיקה כי המנהג לקדש בביה"כ, ומוסיף והולך לדינים השייכים בזה. ראה ב"י או"ח (סי' רע"ג לס"ו), דש"ץ התוקע אין צריך להתכוין ביחוד להוציא את פלוני, דש"ץ אכו"ע מכוין, ויליף מינה התם לענין קידוש כיעו"ש. ומיהו, סיים הב"י ואמר, בזה"ז שש"ץ מקדש בביה"כ משום מנהג, ולא להוציא אחרים ידי חובתן, משמע דלא יצא השומע אא"כ נתכוין להוציאו, ע"כ. הרי דהמנהג עומד במקומו, ולהורות נתן את בני על פיו כפי הצורך, הגם שכבר הראנו לדעת כי לדעתו יותר טוב להנהיג שלא לקדש.

עוד ראה, בשו"ע בסדר תפלת ערבית של פסח (סי' תפ"ז ס"ב) בזה"ל, אין ש"ץ מקדש בביה"כ, ע"כ. זאת אומרת דבשאר לילי שבתות וימים טובים מקדש, שכן המנהג. (ושאני ליל פסח משאר לילי שבתות וימים טובים, דאין לך עני מישראל שאין לו יין, כיעו"ש). וכמו"כ בשו"ע הלכות ספירת העומר (סי' תפ"ט ס"ט) כתב מרן בזה"ל, ליל שבת וליל יו"ט מברכים וסופרים אחר קידוש בביה"כ וכו', ע"ש. וכבר כתב הרב מאמ"ר (סי' רס"ט), דדברי השו"ע אלו הם למנהג מקומות שאומרים קידוש בביה"כ, וכמבואר בסי' רס"ט דמקומות מקומות יש, וסמך על מש"כ כאן בעיקר דין קידוש בביה"כ, דיותר טוב שלא לקדש, עכ"ד. מ"מ שמעינן דהמנהג כדקאי קאי, ויש להוסיף וללמד דעת את העם ההלכות הנחוצות להנהיגים כן, הגם שלעצם הדבר יותר טוב להנהיג באופן אחר. וברור.

(ג) ע"פ כלל זה הדגול כח המנהג בעיני מרן ז"ל, יישב הרב חיד"א קושיית הרב חקרי לב על פסק הב"י.

ועוד צא נא וראה נא לדברי הרב חיד"א בדעת מרן השו"ע ז"ל, כמה גדול כח המנהג בעיניו להכרעת הדין, וכדאיתא בספרו שו"ת יוסף אומץ (סי' ס"ז).
דאחר שהביא לקושיית הרב חקרי לב, דמה זה ועל מה זה ראה מרן לפסוק כדעת האגור דנשים מברכות ברכה"ת, היפך דעת התוס' והרא"ש, (שהם מגדולי הפוסקים המובהקים כידוע). והיה כמשיב בזה"ל, ומריש הוא אמינא, דהגם דהתוס' והרא"ש נאמר דסברי דנשים אין מברכות ברכה"ת, אפ"ה פסק מרן כדעת האגור דנשים מברכות ברכה"ת, והיה טעמו שזה מנהג קדום מקדם קדמתה, ונתפשט בכל ישראל בכל המקומות, דנשים מברכות ברכה"ת, ולכן פסק כן, ולא משום דעת האגור לחוד, רק דכן המנהג בכל מקום, והקבלה והמנהג עמודי ההוראה, כמ"ש הרמב"ם, והנשים קיימו מה שקבלו כבר בדורות ראשונים, עכ"ל. הרי דהגם שמעיקר הכרעת הדין, בודאי אית לן למיזל בתר התוס' והרא"ש, שהם פוסקים מובהקים, (ועוד באיסור ברכה לבטלה לדעתם), ולא בתר דעת האגור לבד, מ"מ בהצטרף מנהג שפשט בכל המקומות, הרי שבכוחו להטות ולהכריע הדין כדעת האגור, נגד המובהקים שבפוסקים, ובמילי דברכות, דהקבלה ומנהג עמודי הוראה כמ"ש הרמב"ם.

פרק ד'

ביאור דברי מרן ז"ל בענין מנהג הכפרות

ואל תשיבני ממה שכתוב בשו"ע או"ח (סי' תר"ה) בזה"ל, מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כיפור, לשחוט תרנגול על כל בן זכר, ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג, עכ"ל. הא לא תברא, וכפי שאפרש דברי בע"ה.

ענין בב"י שם, דמקור הדברים הוא מתשובת הרשב"א (ח"א סי' שצ"ה), ומפאת הצורך אעתיק דבריו כאן במושלם. וזה לשון הרשב"א, אני מצאתי מנהג זה פשוט בעירנו, עם שאר דברים שהיו נוהגים כיוצא בזה, שהיו שוחטין תרנגול זקן לכפרה על הנער היולד, וחותכים ראשו, ותולין הראש בנוצתו בפתח הבית עם שומים, והבלים הרבה שנראו בעיני כדרכי האמורי. ודחקתי על זה הרבה, ובחסד עליון נשמעו דברי, ולא נשאר מכל זה ומכיוצא באלו בעירנו מאומה. אע"פ ששמעתי מפי אנשים גוונים מאד מאשכנז, היושבים עמנו בבית המדרש, שכל

רבני ארצם עושין כן ערבי יום הכיפורים, ושוחטין לכפרה אווזין ותרנגולין, גם שמעתי כי נשאל לרבינו האי גאון ז"ל, ואמר שכן נהגו, ועם כל זה מנעתי המנהג הזה מעירנו, עכ"ל. ומכאן יאמר האומר, דהנה זה מנהג המקויים מכל חכמי אשכנז, ואף רבינו האי גאון עמהם, אעפ"כ לא נמנע הרשב"א מלבטלו. ואף מרן ז"ל בשו"ע הלך בעקבותיו, ולא ירא ולא חת מן הראשונים שהעידו כי כן המנהג, הטור, והמרדכי, ופסקי הרא"ש, והתשב"ץ, כמוכא בכ"י שם, בנוסף על רב האי גאון ושאר חכמי אשכנז שכתב הרשב"א.

אבל לאידך גיסא, יעויין במה שכתב הרשב"א במקום אחר, והביאו מרן בעצמו בכ"י או"ח (סי' שמ"ג) בזה"ל, כתב הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' רצ"ו), שנהגו העולם להתיר חרמי הקהל בשבת, אע"פ שאינן לצורך השבת. ואע"פ שמעיקר הדין נראה שאינם רשאים לעשות כן, אלא שכן נהגו, ומנהגן של ישראל תורה הוא. אולי יש להם על מה שיסמוכו, לפי שאין כנופיא אלא בשבת וכו', ועל זה סמכו להתיר אפילו בשבת וכו'. עכ"ל הב"י בשם הרשב"א. וכן העלה לפסק הלכה בשו"ע שם בזה"ל, נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת אע"פ שאינם לצורך השבת, ע"כ.

ותו יעויין ברשב"א בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סי' ס"ו) (אשר כידוע מהרשב"א הן, ורק המדפיסים ייחסוהו בטעות לרמב"ן, וכמש"כ מרן ז"ל בהקדמת הב"י), וזה לשונו, שאלת על ענין עטרת ספר תורה המשימים בראשי הקוראים והתינוקות ביום שמחת תורה, אם מותר לעשות כן אם לאו. תשובה, באמת לולא שנהגו כן היה טוב להשמר מכיוצא בזה, מפני שנשתמש בו קדש וכו', אבל שמעתי שפשט המנהג הזה ברוב מקומות בישראל, ולא שמעתי שמיחה אדם בדבר וכו' (וחתר ליישב המנהג כיעו"ש). ולקראת סיום כתב בזה"ל, וסוף דבר הנח להם לישראל, וכמו שאמרו בירושלמי, כלל על כל הדברים הנהוגים ואין טעמם ועיקרם ברור, כל הלכה שהיא רופפת בידך הלך אחר המנהג, ומנהגן של ישראל תורה היא, עכ"ל הרשב"א.

והרב גינת ורדים (יו"ד כלל ג' סי' י"ד) זכר עשה לדברי הרשב"א הנ"ל, וכתב עלה בזה"ל, ומתוך דברי הרשב"א בתשובה למדנו, שכשאנו רואין מנהג פשוט שהוא כנגד הדין, אית לן למהדר אטצדקי להעמיד המנהג, לומר שכן נהגו לאיזו סיבה. וכן פירש כונת הירושלמי שאמרו כל הלכה שהיא רופפת בידך, דרוצה לומר דאין לה קיום ועמידה מצד שנהגו הפך הדין הפשוט, מ"מ יש לך להלך אחר המנהג וכו'. והנך רואה בעיניך דלא קפיד הרשב"א לעשות חקירת חכם, לידע אם

הוקבע המנהג ע"פ חכמים ותיקין כדברי מהר"ק, דמשמע דבהתפשטות המנהג לאחור סמכין, ולא בעינן תו מידי אחרינא, עכ"ל.

מעתה איכא למירמי ולאקשווי דברי הרשב"א אהדדי, דהנה זה חזינן לדבריו פעם אחר פעם, דגם במקום שמעיקר הדין אין רשאין לעשות כן, מ"מ מאחר שנהגו מנהגם תורה הוא, ויש ליישבו בכל אופן, ושזהו כלל גדול בתורה. ואילו בענין הכפרות אינו מתחשב במנהג כלל, ואפילו במקום שצדיקים גמורים עומדים ומקיימים אותו, השתדל מאד לבטלו, ומאי שנא הכא דלא אמר מנהג ישראל תורה.

אבל יש ליישב ולחלק בפשיטות ולומר, דבודאי בעלמא גדול כח המנהג, ואפילו בדבר שמעיקר הדין נראה שאין להם על מה לסמוך, מ"מ מנהג ישראל תורה ומוכרחים ליישבו, וככל דבריו בענין התרת חרמי הקהל בשבת, ובענין עטרת הס"ת. ברם לענין מנהג הכפרה, שאני הכא בדוגמא קיצונית כזו, דפשיטא בעיניו שהבלים אלו (כלשוננו) אינם אלא מדרכי האמורי, וכמו שכתב בהדיא. ואף שהעידו עליו גדולים וטובים, מ"מ אין לו ספק דמעיקרא נלקט משדות זרים, כי לא נמצא לזה שום מקור במקרא או בדברי חז"ל, ואף אחד מהראשונים לא יישבו והראה לו פנים על פי אלו, רק העידו בסתמא כי כך המנהג, אבל לא הביאו לו שום ראיה. ועל כן רק בדבר משונה כל כך, שאין ספק אצלו כי מקורו בחוקות הגויים, בזה יש למנוע המנהג, אבל בעלמא, בלא כל זה, מנהג ישראל תורה.

ודמי עלי הא למה שכתב עוד הרשב"א בתשובה אחרת שם (סי' שמ"ה), והביאו הב"י ביו"ד (ס"ס ד'), וזה לשונו, שאלת עוד בענין טבח ישראל ומקולי ישמעאלים, ומנהגם של ישמעאלים לשחוט תמיד כנגד המזרח, וכן בכל עבודות שלהם מחזירין פניהם לרוח מזרח וכו'. וכשיבוא הישראל לשחוט, לא יניחוהו לשחוט אלא אם כן ישחוט לצד מזרח כחוקותם. וכשמעי הדבר חרה לי, לפי שאין די שיש בזה לא תלכו בחוקות הגויים, אלא שיש בזה אף משום עבודה זרה וכו'. תשובה, יישר חילך שמנעת, וכן ראוי לגעור ולבטל המנהג. ומ"מ אינו דומה לשוחט לשם הרים וכו'. ומ"מ אחר שהישמעאלים מקפידין בשלהם, והן מזהירין בשעת מעשה בפירוש לשחוט כנגד המזרח דוקא, ראוי הוא לבטל המנהג, ולגעור במי שעושה כן, ויישר חילך ותבטליניה, עכ"ל.

הרי שהדבר חוזר ונשנה בדברי הרשב"א, מתי הוא מתחזק לבטל המנהג, רק במאי דפשיטא ליה שהוא חוקות הגויים, וזהו הצד השווה שבשתי התשובות,

והאחד מלמד על השני, ויגיד עליו רעו. אבל בעלמא מנהג ישראל תורה, גם במה שנראה מעיקר הדין דאין לו על מה לסמוך.

ומעתה יש להשיב ולומר בפשיטות שזו היא גם דעת מרן הב"י, וכפי שיעיד החוש, דבעלמא מנהג ישראל תורה, וכמו שחזר והודיע פעם אחר פעם, וזו הנהגתו ברמה, דאין לשנות המנהג, ויש להשתדל וליישבו תדיר, גם במה שנראה שאין לו על מה לסמוך. זולת מנהג הכפרות בעיזה"כ, דהלך בעקבות הרשב"א, שיש בזה טעם מיוחד וענין משונה של חוקות הגויים, בזה אין מנוס מלבטלו. וכן באמת יראה המעיין בב"י שם בדין הכפרות, שסיים וכתב בזה"ל, וכתוב באורחות חיים שהרמב"ן אוסרו משום דרכי האמורי, ע"כ. לקיים מה שאמרנו בס"ד. (רק יש להרגיש קצת, דאמאי שביק לדברי הרשב"א בטעמם, דמשום דרכי אמורי, והביא ממרחק לחמו מהאורחות חיים בשם הרמב"ן. ועיינתי באורחות חיים, ולא מצאתי פשר דבר, כי אחר שהביא מנהג הכפרה וסדר עשייתו, כתבם להרמב"ן והרשב"א בנשימה אחת בזה"ל, והרמב"ן ז"ל אוסר מנהג זה משום דרכי האמורי. תשובת שאלה להרשב"א ז"ל, על ענין מעשה כפרה, אני מצאתי מנהג זה פשוט בעירנו וכו', וכו', ככל הנ"ל. הרי דדברי הרמב"ן והרשב"א סמוכים לעד לעולם, וחד טעמא לתרוייהו, וכפי שהוא גלוי לעין כל. ומסתמא דהב"י קיצר בלשונו, והרי הוא כאומר, דגם הרמב"ן כהרשב"א אוסר משום דרכי האמורי, והוא חבר להרשב"א בכל דבריו).

וא"ת הא לעיל (פרק א' אות ב') חזינן להסכמת הב"י להניח להנהגים כמנהג אחד, אשר יסודו ע"פ דברי הצדוקים, והפך דברי חכמים. וי"ל דשאני התם דנתייחד המנהג לשם חומרא וחסידות (כנזכר בשיטפא דלישנא בהעתקתנו דלעיל, והמעייין הדבר בשורשו יבין). משא"כ מנהג הכפרות, דאינו בסוג זה.

המורם מכל, דמעולם גדול כח המנהג בעיני מרן הב"י לענין דינא, וכך הוא מורה ובא, וכן דרכו תמיד. אם לא במנהג משונה, דפשיטא ליה שכל עיקרו אינו אלא מדרכי האמורי, בזה אמרו דיש לבטלו.

פרק ח'

מסקנא דגדול כח המנהג, ואפילו הוא מנהג מאוחר

מעתה מאחר ונודע לנו תקפו של מנהג בעיני מאור הגולה מרן הב"י ז"ל, ושלא נמנע מלהכריע על פיו אפילו לקולא ובאיסור תורה, גם במקום שהוא נגד

שלשת עמודי הוראה, וככל שנתבאר לעיל (בעיקר פרק ב'), הרי דמינה נוכל להקיש וללמוד לנידון דידן, דגדול כח המנהג יותר מקבלת הוראות מרן השו"ע גופיה, כל שיש לו פנים בראשונים, או בהגהת הרמ"א ז"ל, דאז איכא למימר דכבר נהגו הכל כסברת הרמ"א, ואין אחר המנהג כלום. וכבר כתב הרב בן איש חי זצ"ל בתשובת רב פעלים (ח"ב חיו"ד סי' ז') בזה"ל, אנחנו מחוייבים ללכת ע"פ הוראותיו (של מרן ז"ל) מכח הקבלה שקיבלנו, חוץ מדבר שיש בו מנהג ברור שנהגנו בו בהפך, אז גדול כח המנהג המוסמך על סברת הפוסקים, עכ"ל. והדברים קולעים. ושוב כתב (שם חחו"מ רס"ג) וזה לשונו, הנה נודע כי פה עירנו בגדאד יע"א, בתריה דמרן ז"ל בשולחנו הטהור גריין, הן בדיני איסור, הן בדיני ממונות, חוץ מאותם דברים הידועים לנו שפשט המנהג בעירנו כדעת רמ"א בהגה, או כדעת שאר הפוסקים הפך כדעת מרן ז"ל, דאז אזלינן בתר המנהג הן להקל הן להחמיר, עכ"ל. וכן כתבו עוד רבני האחרונים ז"ל ואכמ"ל.

רק לסיום אומר, דכבר דן הרב אור לציון בכלליו (מבוא לח"ב ענף ג'), האם יש לחלק בין מנהגים קדומים לפני זמן השו"ע, דאזלינן כותיהו, לבין מנהגים שהונהגו לאחר זמן מרן ז"ל, האם גם כן אמרינן ביה דאזלינן בתר המנהג. ע"ש דשקיל וטרי, ומסיק דאף במנהג מאוחר אחר פסק השו"ע אזלינן כותיה, ע"ש. ועיין עוד להרה"ג יח"ס שליט"א בקונטרס מנוחת שלום ח"ז (סי' ה'), שהביא לזה אסמכתאות נכבדות.

ואף אני אענה חלקי, דמהנהגת מרן הב"י גופיה, נשכיל ללמוד דגם מנהג חדש יש לקיימו הגם שהוא הפך המנהג הישן. וכבר הבאנו לעיל (פרק ב' אות ב') דברי מרן בב"י (ס' תקצ"ב), דכתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, דהמנהג בכל העולם (כלשון הב"י), דבחזרת שליח ציבור תוקעין למלכויות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, ושכן דעת הר"ן ורב האי גאון והמרדכי וראב"י בשם ריב"א. ואילו בשו"ע שם כתב מרן בזה"ל, מחזיר ש"ץ התפלה, ותוקעין על סדר הברכות, למלכויות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת, ועכשיו נוהגים לתקוע למלכויות תשר"ת ג"פ, ולזכרונות תש"ת ג"פ, ולשופרות תר"ת ג"פ, עכ"ל. וכתב על כך בספר שולחן גבוה (סק"ג) בזה"ל, דברי עצמו הם, ולא כתב בזה בב"י כלום, ע"כ. והרב מאמ"ר כתב, לא הוזכר מנהג זה בב"י, אולי ראה מרן ז"ל זה המנהג שנתפשט אחר שחיבר ספרו הארוך, ע"כ. (ואכן דוק בלישניה דהשו"ע, ועכשיו נוהגים וכו').

דרי לנו מנהג מקייים בשו"ע לעיני כל ישראל, הגם שהוא מנהג חדש ממש, והוא

הפך מנהג כל העולם שכתבו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, ושאר רבונות קמאי, ואעפ"כ לא נמנע מרן השו"ע מלקיימו ללא אומר ודברים.

ועתה אוסיף בס"ד עוד ראייה חשובה לזה, מדין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, דכתב הטור (סי' תפ"ז) בשם רבינו נסים דאין לאומרה, מאחר ונתקנה בשביל המזיקים, והאידנא ליל שימורים הוא. וכתב על כך הב"י, דר"ד אבודרהם כתב שיש אומרים כן (שאין לאומרה), ומיהו נהגו לאומרה, (עכ"ד הר"ד אבודרהם). וסיים הב"י, אבל עכשיו פשט המנהג שלא לאומרה, ע"כ.

זאת אומרת, הר"ד אבודרהם אשר היה ממדינת ספרד כנודע (צור מחצבתו של מרן הב"י זיע"א), ובן דורם של הרא"ש והטור (אחר שהגיעו לספרד) כנודע, והנה הוא מעיד דנהגו לאומרה. ואעפ"כ הב"י לא התפעל מזה, אלא כתב דעכשיו פשט המנהג שלא לאומרה. ומינה לפסק השו"ע שם בזה"ל, ואין אומרים ברכה אחת מעין שבע, ע"כ.

וכבר נודע מה שהעירו לנכון מהר"ח פאלאג'י זצ"ל בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' צ"ה), וכן בשו"ת וישב הים (ח"א סי' ח'), דבסוגיא בדוכתה (שבת כ"ד ע"ב) מבואר בהדיא דתיקנו לומר ברכת מעין שבע גם בליל שבת שהוא ליל יו"ט ג"כ, ולא נזכר שם שום חילוק לענין ליל פסח שחל בשבת כלל, (ורק רבינו נסים חידשו מן הסברא, דשאני ליל פסח משום שהוא ליל שימורים), וכן מבואר ברבים מן הראשונים בסתמות, וביניהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ועוד רבים, דאומרים ברכת מעין שבע גם בליל שבת שהוא ליל יו"ט, ולא נרמז כלל בדבריהם דשאני ליל פסח וכו'. באופן שאין ספק כי כל הפוסקים הנ"ל שסתמו ולא פירשו דשאני ליל פסח, אית להו בפשיטות ובסתמא כי כל ליל יו"ט שחל בשבת במשמע, דתיקנו לומר בו ברכת מעין שבע, ולא פלוג רבנן. והדברים עולים בקנה אחד, עם מה שהעיד הר"ד אבודרהם (מספרד כאמור), כי נוהגים לאומרה גם בליל פסח שהוא ליל שבת.

ואין ספק כי כל זה לא נעלם מעיני שכלו של רבינו הב"י ז"ל, ומסתמא הבין וידע כי כל זה נכלל בקוצר מיליו של ר"ד אבודרהם שהמנהג לאומרה. ואעפ"כ השיב על כך הב"י, אבל עכשיו פשט המנהג שלא לאומרה, הוי אומר עכשיו מחדש, הפך מנהג ספרד הישן כעדות הר"ד אבודרהם, וסתמת שלשת עמודי הוראה ודעימייהו.

ובל חכם מבין מדעתו, כי ע"פ המנהג שפשט מחדש, עליו העיד הב"י, הרי שיש בזה הפסד של ביטול תקנת אמירת מעין שבע בכל ליל שבת שהוא יו"ט,

לדעת הפוסקים שלא חילקו בזה, וכך הלא היה מנהג ספרד הראשון. ואעפ"כ מה שפשט עתה לעיני מרן הב"י הוא העיקר, וסבירא ליה דמכאן ואילך נקטינן כסברת רבינו נסים ודעימיה, דשאני ליל פסח שהוא ליל שימורים, ולא ניתקנה בו אמירת ברכת מעין שבע, הגם שהוא דלא כסברת ראשוני חכמי ספרד ועמודי ההוראה, דסברי מרנן דלא פלוג רבנן בזה.

הוא אשר אמרנו, דאף לדידן כל מנהג שפשט ורווח ונקבע ונתקבל ביד חכמי הדורות ודעימיהו, הגם דלקושטא דמילתא הינו מנהג מאוחר ממה שנהג עלמא בזמנו של מרן הב"י ז"ל, מ"מ לא אכפת לן והמנהג עיקר, ממש כשם שנהג מרן הב"י עצמו במנהגים שפשטו מחדש, הפך המנהג הראשון ע"פ גדולי עמודי ההוראה עליהם נשען תמיד בהכרעותיו, וככל שכבר העלה והסיק הרב אור לציון בכלליו כנזכר למעלה. (וכבר נתבאר לעיל [סוף פרק א'], כי על דרך כלל כל מנהג חדש, הינו באמת ישן, ומשתלשל ובא מרבני הראשונים ז"ל אשר סברו והנהיגו כן במקומם, ומעט מעט נתפשט ונתקבל גם בשאר מקומות, יעו"ש).

ואולם, הנה זה בספר יבי"א (ח"ט או"ח סי' ק"ח אות ז') הקשה על דברי האור לציון הנ"ל, דאחר שקבלנו הוראות מרן מי שם פה להנהיג חדשה בארץ שלא כדבריו להקל, ע"ש. ומשמע מלישניה דלהחמיר מיהא עבדינן נגד מרן גם כמנהג המאוחר.

ובאמת, בדברי האור לציון שם, אינו מחוור כל כך דאתא גם להקל בשופי מכח מנהג מאוחר נגד מרן, דהגם שנראה קצת כן מדבריו, מ"מ כל הדוגמאות שמנה שם הינם מנהגים שפשטו לחומרא אחר זמן מרן. ובאמת אם יבוא דבר כזה לידנו, דהיינו מנהג מאוחר שיש בו קולא הפך פסק מרן לאיסורא, נצטרך לחקור בו היטב על מה אדניו הטבעו, והאם יש לו שורש בפוסקים, ומאיזה טעם הקילו בו, ומי מרבני האחרונים המעידים עליו, וכל דבר לגופו של ענין. אבל האמת, דבעלמא רבים מן הנידונים אינם בסוג חומרא וקולא, או היתרא ואיסורא, רק איזו סברא להעדיף. כגון ההיא דברכת מעין שבע הנ"ל, דלסברת רבינו נסים לא תיקנו לאומרה בליל שימורים, וא"כ האומרה מסתמא יש בזה משום ברכה לבטלה, ואילו לסברת האבודרהם (דנוהגים לאומרה), הרי שהיא בכלל התקנה הקבועה לאומרה בכל ליל שבת, ולא פלוג רבנן, ומי שאינו אומרה בליל פסח החל בשבת מבטל תקנה דרבנן. וכן לענין אימתי מברכת האשה ברכת הטבילה (יר"ד סי' ר'), דלדעת הרמב"ם וסיעתו עליה לברך עובר לעשייתו ככל המצוות, והמברכת לאחר הטבילה מבטלת דין עובר לעשייתו. ואילו לדעת בה"ג וסיעתו, מוטל עליה מתקנה

דרבנן לברך אחר הטבילה דוקא, דאגב טבילת גר, דגברא לא חזי, תיקנו בכל הטבילות לברך לאחר הטבילה ולא פלוג רבנן, ולפ"ז המברכת קודם הטבילה ביטלה תקנה דרבנן לברך לאחר מעשה דוקא. וא"כ כאמור כל אלו הנידונים אינם בסוג חומרא וקולא, רק איזה סברא להעדיף. וחומרא וקולא היינו במעשה שלדעת מרן אסור לעשותו, ויש בזה לאדם צער מחמת המניעה, וחפץ להקל בו לטובתו ולהנאת גופו. ככהאי גוונא יש לברר היטב אם ימצא מנהג מאוחר כזה, שבא להקל ולהתיר את האסור לדעת מרן ז"ל, וכבר אמרנו דכל דבר לגופו של ענין.

ונחזור לדברי היב"א הנ"ל, אשר העיר דאין אפשר לסמוך על מנהג חדש להקל נגד מרן, ודקדקנו לעיל דשמע מינה דלהחמיר מיהא עבדינן נגד מרן גם כמנהג המאוחר.

ועוד יש לדעת, דאפילו במנהגים שאין בהם משום חומרא וקולא, רק נידון דאיזה סברא להעדיף (וככל המבואר לעיל), הרי שדעת בעל היב"א במקומות רבים, דהעיקר להלכה ולמעשה כמנהג המאוחר דוקא, כפי שהתחדש בדורות האחרונים, הגם שהוא נוגד לפסק מרן השו"ע, או למנהג עליו העיד מרן השו"ע בעצמו.

יעיין ביב"א (ח"ז אר"ח סי' מ"א), בענין מילת תינוק שנולד בע"ש עשרים דקות לאחר השקיעה, דשם הוא מתחזק והולך (לפי דעתו) דבוראי המנהג הקדום עד אחר זמן מרן היה כר"ת לגמרי, ולא עוד אלא שזו היא דעת רוב ככל הראשונים, ושהעיקר כרבני האחרונים שהוכיחו כן אף בדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, והאריך הרבה בדברים אלו, ואעפ"כ הוא פוסק מכת המנהג המאוחר למול התינוק ביום השבת, הגם שלדעת מרן (שפסק כר"ת ורוב הראשונים והכי נהוג בזמנו) עצם לידתו לא היתה כי אם ביום שישי גמור, והוי מילה שלא בזמנה לדעתו, וחילול שבת גמור. (אלא שלי הקטן, רוח אחרת עמי בהבנת שיטת ר"ת ומרן השו"ע דפסק כותיה, ופשיטא לי דמרן השו"ע עצמו לא נהג מעולם כסברא המיוחסת לר"ת, ואי"ה יתברר במקום אחר. עכ"פ להבנת היב"א הנ"ל, וכפי שסבר להוכיח שם, הכרעתו ומנהגו בפועל של מרן השו"ע היתה לגמרי כסברא המיוחסת לר"ת, ואעפ"כ למעשה פסק היב"א מכת המנהג המאוחר למול התינוק בשבת, כדבר האמור).

ועיין לו עוד בכל המצויין להלן, ותמצא בדבריו בהדיא ובפשיטות דכמה וכמה פעמים נשתנה המנהג אחר זמן מרן, ואין אחר המנהג כלום, וכך נוהגים למעשה נגד השו"ע, ע"פ המנהג המאוחר דוקא. ראה, יחז"ד (ח"ב ס"ס ע"ה), יב"א

ח"ד (חיו"ד סי' כ"ה אות ד'), שם ח"ו (חיו"ד סי' ל"ב אות ד' עמ' רנ"ב טור א'), שו"ת חזון
עובדיה (כרך ב' סי' מ"ח, מהדורת תשנ"א עמ' תתמ"ד), וחזר על דבריו גם ביבי"א ח"ט (חאה"ע
סי' כ"ב), ע"ש ואתה תחזה.

◆ ◆ ◆